

1. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПІДКАРПАТТЯ

1.1. Пал Телекі та питання самоврядування Підкарпаття

Тріанонський договір як найбільш несправедливий мирний договір Версальської системи відтіснив на задній план усі зовнішньополітичні устремління Угорщини. У цей контекст потрапило і питання Закарпаття. Для українців обидві сторони Карпат стали своєрідним П'ємонтom: за час більшовицького режиму вони пережили серйозну етнічну чистку, але в той же час проведена в Чехословаччині адміністративна, земельна, шкільна і церковна реформи відкрили простір для української національної ідеї в краї. Були ліквідовані поміщицькі володіння, а замість них навіть у місцях компактного проживання угорців було створено поселення місцевих русинів-українців, словаків.

Чехословацька держава здійснила державні інвестиції в Підкарпатську Русь для того, щоб відсталу провінцію «підтягнути» до рівня інших провінцій країни, чим створила сприятливіші умови, ніж в Галичині та на Буковині. У 30-х роках українські політичні сили укріпились, про що свідчать результати виборів. Реалізацію ідеї П'ємонту підкріпило створення восени 1938 року автономного уряду Карпатської України, однак Угорщина за дієвої допомоги Німеччини відновила тисячолітнє угорсько-руське співжиття.

Зміцнення українського національного руху суперечило чехословацьким державним інтересам. Зростання українського впливу за урядування Августина Волошина посилювало конфлікт між Хустом і Прагою. Радянський Союз засудив розшматування Чехословаччини Німеччиною і Угорщиною, хоча пізніша окупація Західної України Москвою відбувалась так само за німецької згоди, як і вторгнення Угорщини в Карпатську Україну.

Угорщина активно шукала міжнародну підтримку (союзників) для перегляду Тріанонської угоди. Наприкінці 20-х років проти Версальської системи виступила Італія, а з початку 30-х років і Німеччина. Зміна дипломатичних пріоритетів Німеччини стала очевидною в 1933 році, після приходу до влади Адольфа Гітлера. Після укладання в 1935 році радянсько-французького договору та з утворенням у 1936 році Антикомінтернівського пакту Європа і світ загалом почали знову перетворюватись на два протилежні табори. У 1936 році німецькі війська увійшли до Рейнської демілітаризованої зони. Цього ж року А. Гітлер визначився із наступними об'єктами експансії: Австрією та Чехословаччиною.

У планах, пов'язаних із розчленуванням Чехословаччини, А. Гітлер значну роль відводив Угорщині: за розрахунками німецького канцлера ймовірний угорсько-чехословацький збройний конфлікт став би приводом для німецького військового втручання. На переговорах із прем'єр-міністром Угорщини Калманом Дарані 25 листопада 1937 року фюрер повідомив, що визнає законність угорських територіальних претензій до Чехословаччини і пообіцяв у цьому підтримку Німеччини.

У серпні 1938 року А. Гітлер знову запросив угорське урядове керівництво на конфіденційні переговори, на яких тогочасний угорський прем'єр-міністр Бейла Імреді та регент Міклош Горті відхилив ідею відкритого військового втручання. Через відмову Угорщини від участі у військовій акції проти Чехословаччини А. Гітлер замість розчленування останньої для початку повинен був задовольнитися приєднанням до Третього Рейху Судетської області – західної території Чехословаччини, де переважало німецьке населення. Про це йшлося в Мюнхенській угоді від 29 вересня 1938 року. В додатку до неї була сформульована пропозиція про те, щоб угорський та чехословацький уряди дійшли згоди в спірних питаннях щодо угорської національної меншини, зокрема в Закарпатті. На підставі цього 9–13 жовтня 1938 року в м. Комарно було проведено угорсько-чехословацькі переговори.

З огляду на те, що ці переговори розпочались за декілька днів до призначення Андрія Бродія прем'єр-міністром Підкарпатської Русі, особа представника регіону в зазначеному переговорному процесі змінювалась з дня на день (Іван Парканій, Іван Жидовський, Едмунд Бачинський). Угорщина сприймала як партнера власне Словаччину, а з приводу визначення майбутньої долі Підкарпатської Русі угорська сторона вимагала проведення всенародного референдуму. Під час проведення переговорів у Комарно у краї розпочались акції так званої «обідраної гвардії».

Прем'єр-міністр Андрій Бродій також вимагав проведення референдуму, що органічно вписувалося в угорську пропаганду, яка активізувалася після Мюнхенської угоди. Серед інших, утворилося Товариство русинів Угорщини, яке отримало дозвіл на продаж пам'ятної листівки з надписом «Справедливість народу Ракоці», за допомогою чого намагалися зібрати пожертвування. Асоціація об'єднань Верхньої Угорщини 15 листопада 1938 року звернулася у Меморандумі до посольств Франції, Великобританії, Німеччини, Італії, США, Польщі в Будапешті, щоб вони «розпорядилися провести референдум у Словаччині та Підкарпатті». Було залучено і греко-католицьку церкву. Наприклад, токайська греко-католицька парафія в своєму рішенні від 16 жовтня 1938 року «вимагала для рутенських братів» забезпечення права на самовизначення: «Ми переконані в тому, що рутени бажають приєднатись до Угорщини».

Внаслідок безрезультатних переговорів у Комарно, 2 листопада 1938 року Німеччина та Італія прийняли рішення про корекцію державного кордону між Чехословаччиною та Угорщиною з урахуванням етнічного складу населення суміжних територій. Це був перший Віденський арбітраж, за яким до Угорщини перейшла територія в 11.927 квадратних кілометрів із населенням в 1 мільйон 60 тисяч чоловік (із них 1523 квадратні кілометри території та більш ніж 170 тисяч чоловік населення Підкарпатської Русі).

За результатами першого Віденського арбітражу угорська армія 9 листопада ввійшла до Берегова, а 10 листопада – до Мукачева та Ужгорода. Головну площу Ужгорода вже з 10 листопада перейменували з площі Масарика на Горті. Ужгородська угорськомовна газета «Kárpáti Magyar Hírlap» («Карпатський угорський вісник») повідомляла про те, що не в кожній ужгородській кав'ярні, ресторани бажали обслуговувати угорських солдатів та офіцерів.

У випадку із Закарпаттям Угорщину не задовольнила етнічна ревізія та повернення територій із переважаючим угорським населенням. У той же час було очевидним, що інші території краю вимагати на етнічній підставі нереально. Один із керівників угорської делегації на переговорах у Комарно Пал Телекі (з 16 лютого 1939 року – прем'єр-міністр Угорщини) після листопада 1938 року наступним чином оцінював ситуацію, що склалась: «Великі держави використовуватимуть для подальшої ревізії кордонів на користь Угорщини не історичні аргументи (тисячолітнє русько-угорське співжиття, зwołікання чехословацького уряду із наданням автономії, топонім «найвірнішого народу»), а саме «модерні» економічні, політичні та географічні аргументи, які коригують однобічність етнічного планування кордонів».

Угорське телеграфне агентство (Magyar Távirati Iroda, МТІ) в новинах повідомляло про пов'язані з цим вимоги підкарпатських русинів. З листопада на великих зборах «політичних та церковних організацій русинської землі», посилаючись на економічне та історичне сплетіння «північних гірських районів» та «південних долин», вимагалось «надання русинському народу можливості [...] після Віденського арбітражу самому прийняти рішення з приводу власної державної приналежності шляхом плебісциту на підставі принципового права на самовизначення». 11 листопада мукачівський греко-католицький єпископ Олександр Стойка в ході церковної літургії «говорив про необхідність остаточного вирішення русинського питання».

Протягом жовтня ужгородська газета «Карпатський угорський вісник» наголошувала на економічній взаємозалежності: «Територія на півдні Підкарпаття являє собою одне ціле, і його північну частину не можна відокремити від південної вже хоча б тому, що їх об'єднують економічні зв'язки тисячолітнього минулого, братнє співжиття корінних народів». Або ж в іншому місці: «Той, хто з будь-яких причин бажає розчленувати Підкарпаття, той – ворог русинської землі. Підкарпаття є настільки органічно єдиною територією, насамперед економічно, що тільки таким чином може залишатись життєспроможним. Хто бачить минуле краю за іншим підходом, той не знайомий з цією землею». Населення «перебуває у величезній невпевненості, припинився економічний кровообіг, вмер торговий обіг, ніхто не знає, що принесе майбутнє, якими будуть кордони Підкарпаття».

Поряд із відкритою пропагандою угорський та польський уряди намагалися сприяти відновленню спільного кордону також за допомогою акцій озброєних нерегулярних (терористичних) загонів, спрямованих на дестабілізацію ситуації в краї. Голова угорського уряду Бейла Імреді 29 вересня дав принципову згоду на залучення так званої «обідраної гвардії», 2 жовтня «політичне керівництво» акцією поклав на Міклоша Козму, військове ж керівництво належало командуванню Генерального штабу. Акції «обідраної гвардії» уряд офіційно припинив, але прикордонні інциденти тривали і надалі.

Зацікавленість Польщі у відтворенні спільного польсько-угорського кордону була вмотивована побоюванням із приводу існування автономного уряду поблизу власних кордонів, зокрема Галичини, де проживала велика кількість українців. Наприкінці жовтня – в листопаді 1938 року польські нерегулярні групи під керівництвом кадрового офіцера польської армії Фелікса Анкерштейна в рамках операції

«Лом» організовували акції з дестабілізації ситуації в Карпатському регіоні. Необхідне інформаційне забезпечення цих операцій проводилось польським консульством в Ужгороді, зокрема на основі інформацій, наданих Степаном Фенциком та Юлієм Мариною.

10 березня 1939 року уряд Угорщини ухвалив рішення про повернення краю в рамках військової акції, навіть при відсутності на це згоди з боку Німеччини. Схвалення Берліна, однак, нарешті надійшло. Паралельно з окупацією вермахтом Чесько-Моравського краю, проголошенням Словацької Республіки, угорська армія зайняла Карпатську Україну.

З цього часу за територією закріплюється назва Підкарпатська територія або Підкарпаття. Вже 18 березня проїздом через Чоп до Мукачева прибув регент Міклош Горті. Під час перебування в місті він, серед іншого, відвідав шпиталь, у якому лікувались поранені під час березневих подій солдати. Звідси його маршрут проліг на Берегово, Севлюш, Хуст. У цей же день о 17 годині за середньоєвропейським часом у Будапешті розпочалася нарада під головуванням прем'єр-міністра Пала Телекі з питання підготовки самоврядування Підкарпатської території.

Прем'єр-міністр Пал Телекі ще до завершення бойових дій скликав першу нараду з метою обговорення варіантів можливої Підкарпатської руської автономії. Обговорення цього питання тривало з моменту першої наради у канцелярії прем'єр-міністра 18 березня 1939 року аж до 5 серпня 1940 року, коли внесений до парламенту законопроект щодо Підкарпатської Воєводини і її самоврядування Телекі відкликав. Дискусія проходила на двох рівнях: на суспільно-громадському, а також на урядових нарадах.

Під публічною дискусією розуміємо насамперед опубліковані повідомлення та виступи представників угорської та місцевої руської громадськості. У пресі з'являється широке коло публікацій, особливо у 1939 році, які діаметрально протилежні тим, що з'являлись у 20–30-х роках. Одним із ключових питань угорських політичних дискусій цього часу було ставлення до автономії. Угорські політики проголошували братство, автохтонні почуття, підкреслювали солідарність у справі руської національної ідеї та обіцяної русинам-українцям автономії.

Специфічна зворотна протидія цього періоду, цих подій – підходи у вирішенні питання автономії після 1938–1939 років. Відображалася принципова думка про те, що для проживаючого в «злиднях та неосвіченості» народу, який, згідно з радикальними визначеннями, «не слід вважати за інших ніж угорців, що спілкуються русинською мовою та сповідують греко-католицьку релігію», достатньо втілення у життя змісту закону про національні меншини від 1868 року. «Якщо ж ми за будь-яку ціну хочемо бачити автономію», тоді слід звернутись до народного закону № 10 від 1919 року, який передбачав встановлення автономного краю Руська Крайна. Більшість мислила категорією культурної автономії, головне, щоб це не порушувало «органічну єдність угорської корони». Щодо адміністративно-територіального устрою краю, поширеною була думка про збереження традиційного історичного поділу на комітати.

Щодо надання автономії чинився опір і на місцевому рівні. Завідувач відділу Міністерства релігії і народної освіти Калман Коша 16 листопада 1939 року в приватному конфіденційному листі до державного секретаря Тібора Патакі писав:

«Я чомусь вважаю, що наша офіційна національна політика і практика її впровадження не узгоджуються. Влада наша на нижчих щаблях часто вживає такі заходи, які діаметрально протилежні принципам, проklamованим вищестоячими інстанціями. [...] На усіх повернутих територіях країни, в тому числі і на Підкарпатті, саме в національному контексті постійно наштовхуюся на такі труднощі, які і з превеликим бажанням ледь можу і можемо перебороти. Кожен приписує собі право втручатися у ці питання і постійно створюються інтриги усім нашим людям, які уповноважені на життєві заходів».

На таємній урядовій нараді, скликаній 18 березня 1938 року з метою «підготовки самоврядування Підкарпаття», було визначено, що передусім слід мислити в контексті «культурної автономії», але на основі «територіального принципу». У відповідності з цим передбачалось, що значна роль буде відведена греко-католицькій церкві. Серед місцевих політичних діячів слід сприяти А. Бродію.

Колишній прем'єр-міністр Бейла Імреді згадав про свої переговори з Бродієм у вересні 1938 року, на яких останній «поставив запитання, чи погоджуємось ми у випадку приєднання Підкарпаття надати певну автономію? Тоді я висловився перед ним, що – так, однак тоді ми не деталізували цю справу, а навпаки, намагались не конкретизувати, але я стверджую, що прозвучала однозначна обіцянка, що ми надамо їм автономію. Слід також зауважити, що втілення обіцянки звісно відбулось при припущенні про добровільне приєднання, тобто таке приєднання, на кшталт захоплення, на мою думку, значною мірою змінює ситуацію, по суті морально звільняє нас від раніше наданих обіцянок».

Незадоволений подальшим розвитком подій Бродій вірно представляв інтереси краю і схилився до автономії хорватського типу, що існувала в Угорському королівстві до 1918 року. Він врешті не отримав на місці жодних пропозицій і змушений був задовольнитися депутатством у державних зборах, що, однак, не надавало йому влади та можливості втручання в крайові справи. На зазначеному вище засіданні Жігмонд Перені, якого згодом було призначено першим регентським комісаром Підкарпатської території, заявив: «Правда, що ми обіцяли їм автономію та готували відповідні проекти, але робили ми це супротив чехів».

25 квітня 1940 року на аналогічному засіданні уряду, де обговорювали черговий план автономії, Пал Телекі зауважив наступне: «Ті вимоги та пропозиції про автономію, з якими руський народ Підкарпаття звертався до Чехословаччини, – між нами, сьогодні ми вже можемо говорити про це, – виникли за нашої допомоги та частково редагувалися тут». Саме тому прем'єр-міністр П. Телекі вважав справою честі надання русинам-українцям, після повернення всього «Підкарпаття» до Угорщини, обіцяної автономії, що забезпечувала б їм територіальну окремішність та мовно-культурну самостійність. Угорський прем'єр вбачав у «русинстві» найбільш прихильну до Угорської держави національну спільноту, а тому допускав місцеві практичні експерименти урядової політики стосовно національних меншин, однак, звісно, в рамках реалізації загальної «Святостефанської державної ідеї».

Втім, в угорській політичній думці залишались сильними протилежні намагання, з якими особисто зіткнувся Пал Телекі. Зокрема, з приводу одного проекту створення автономії власне сам голова уряду зауважив: «Слабка сторона проекту в тому, що дуже проглядається захист від самоврядування».

Зрештою, в липні 1940 року на розгляд парламенту було представлено текст законопроекту, який до цього зазнав вже численних змін, однак незабаром прем'єр-міністр під тиском аргументів військових змушений був відкликати власну законотворючу ініціативу. Таким чином, вирішення питання відклалося на невизначений час. План П. Телекі про «руську воєвину» зазнав невдачі.

Адміністративне врядування регіонів, повернутих у результаті першого (1938) та другого (1940) Віденського арбітражу, Угорщина знову інтегрувала до складу комітетів, що існували до 1920 року. Виняток становила територія, повернута в березні 1939 року, де було створено Підкарпатську територію, юридичний статус якої регулювало розпорядження прем'єр-міністра № 6.200 від 1939 р. «Про теперішнє управління суспільною справою на повернутих землях Підкарпатської Русі». Однак не слід вважати це за надання краю статусу автономії. Власне вже в назві декрету вказано, що документ тільки тимчасово регулює статус краю, тобто до надання йому автономії. Фактично, подібне відбулось і за попередній чехословацький період.

Для угорського уряду справа Закарпаття стала складним питанням. Керівник Підкарпатської військової адміністрації Бейла Новакович уже в червні 1939 року попереджав своє керівництво: «Настрої населення, сприятливі з точки зору угорської державної ідеї, починають набувати характеру, що викликає занепокоєння». Депутат державних зборів Степан Фенцик, який до кінця залишався вірним угорському уряду, в серпні 1939 року в таємному листі до прем'єрської канцелярії повідомляв про значне погіршення настроїв населення. Серед причин цього ним вказано, що «дії військових командирів викликали байдужість з боку населення, адже багато чесних угорців стали жертвами безпідставних звинувачень та інтриг», у більшості установ вакансії «заповнені службовцями з матірньої країни», сповідання «греко-католицької релігії» зустрічає перешкоди.

Подібним чином відгукувались про ситуацію в краї і численні інші угорські та не угорські громадські діячі. Викликало незадоволення і те, що угорські політики, які в чехословацький період займали провідну роль у громадсько-політичному житті краю, тепер не отримали серйозних адміністративних можливостей впливу на ситуацію на місцях.

Підсумовуючи, слід зауважити, що в період між двома світовими війнами в політиці Угорщини визначальне місце займало питання повернення кордонів до Трианонського мирного договору. В міжвоєнний час Угорщина постійно підтримувала на Закарпатті місцеві угорські політичні об'єднання, а також ті партії руського спрямування, які надавали перевагу вимогам автономії краю.

За дієвої підтримки Італії та Німеччини на першому Віденському арбітражі населену угорцями прикордонну територіальну смугу Закарпаття було повернуто Угорщині, але вона продовжувала зберігати наміри щодо приєднання всієї території краю, мотивуючи це економічною доцільністю. Наведене збіглося з позицією Польщі, яка також була зацікавлена в тому, щоб край цілком потрапив під контроль Угорщини.

Вказане відбулося в середині березня 1939 року після отримання негласної згоди Німеччини. Поряд із цим, із середини 1939 року угорський прем'єр-міністр Пал Телекі здійснив рішучу спробу, спрямовану на реалізацію руської автономії,

однак ця його ініціатива не знайшла політичних союзників серед тогочасної правлячої еліти Угорщини.

Після приєднання краю до Угорщини влада перейшла до жорстких форм правління. Але це можна віднести не тільки на рахунок режиму М. Горті. Цьому сприяло й те, що регіон як прикордонна територія вважався пріоритетним із військової точки зору. «Завойовані в двадцятирічній боротьбі» інститути зникли або злились з аналогічними установами в Угорщині. У той же час «підкарпатці» навіть у складі «материнської держави» не бажали відмовлятися від автономних прав, що ніяк не вписувалося в образ інтегрованої Угорщини. 15 березня 1940 року було оголошено про розпуск Угорської об'єднаної партії і злиття її з Угорською партією життя.

1.2. Адміністративне управління і депутатський корпус

У складі Угорщини адміністративне управління Підкарпаття складається специфічно. Повернуту в результаті першого Віденського арбітражу прикордонну смугу, де проживали угорці, включили в структуру історичних жуп. У 1938 році Ужгородський район приєднали до Ужанської жупи з центром у м. Ужгород, а Берегівський, Мукачівський та Тісауйлокський райони – до об'єднаної Березької та Угочанської жуп із центром у м. Берегово.

При формуванні адміністративно-територіального устрою в 1939 році об'єднану Березьку та Угочанську жупи розділили: до Березької жупи з центром у м. Берегово включені Берегівський і Мукачівський райони, до Угочанської жупи з центром у м. Севлюш (Виноградово) – Севлюський (Виноградівський) район, а до Марамороської жупи з центром у Мараморощігеті – Тячівський район із історичної території Підкарпаття.

Завойовані в березні 1939 року території об'єднував регентський комісаріат Підкарпатської території з центром у м. Ужгород. Відмінною рисою цієї території було те, що не всюди були належним чином оформлені кордони: деякі населені пункти належали одночасно до двох адміністративних одиниць. Так, наприклад, Ужгород був столицею Підкарпатської території, а одночасно – і центром Ужанської адміністративної експозитури, а також адміністративним центром Ужанської жупи; Мукачево було центром Березької адміністративної експозитури, а також частиною Березької жупи з центром у м. Берегово.

Щодо церковного життя, то у жовтні 1939 року за рішенням Синоду реформатської церкви Угорщини Підкарпатський реформатський церковний округ припинив своє існування, а реформатська церква в регіоні за час угорського правління знову увійшла до складу Затисянського церковного округу. У жовтні 1939 року за розпорядженням Папи Римського було ліквідовано Підкарпатську римо-католицьку апостольську адміністрацію, і парафії краю знову об'єдналися із Сатмарською дієцезією.

Щодо Мукачівської греко-католицької єпархії, то влітку 1939 року вона знову була підпорядкована Естергомській митрополії. Витісняється україномовне навчання в гімназіях, велику кількість чиновників сюди направляють із Угорщини.

Щодо управління освітньою справою, то виникали ситуації, коли навіть у спільній будівлі школи установи розділялись залежно від мови навчання і географічного розташування, наприклад, відносились до Кошицького, Сату-Марського або Підкарпатського навчального округу.

В угорського населення тих територій, які за часів чехословацької влади належали до Підкарпатської Русі і входили до складу колишніх жуп, але опинилися поза межами Підкарпатської території, залишився певний підкарпатський синдром. Ужанський наджупан Арпад Шіменфалві у 1939 році висловлювався так: «Як раніше угорці і русини протягом довгих років гноблення спільними зусиллями боролися за права і вважали себе належними один до одного, так і сьогодні не можна зводити китайську стіну між місцем проживання русинів – Підкарпатською адміністративною територією і адміністративним управлінням жуп. Угорців і русинів необхідно зблизити».

З 1927 року Державні Збори (парламент) Угорщини були двопалатними. У палаті депутатів правлячі партії завжди домінували, а 20–30% мандатів належало опозиційним партіям. Під час Другої світової війни правлячою була Угорська партія життя (Magyar Élet Pártja). Стати членом верхньої палати могли особи за правом довічного спадку, за рангом або посадою, обранням або призначенням; переважна більшість членів верхньої палати були крупними та середніми землевласниками, державними вищими посадовцями або релігійними діячами.

На приєднаних територіях вибори в Палату представників не проводились, депутатів туди кооптували: 5 грудня 1938 року до складу угорського парламенту ввійшли депутати Верхньої Угорщини, члени Об'єднаної угорської партії Верхньої Угорщини, яка згодом влилась в Угорську партію життя. З території історичного Закарпаття кооптували наступних депутатів: Ференца Еґрі, Кароля Гоккі, Ендре Корлата, Єне Ортутая, Аладара Возарі, Олександра Чугу.

28–29 травня 1939 року в Угорщині проводились чергові вибори депутатів Державних Зборів, але Підкарпаття участі у них не брало. Після прийняття 22 червня 1939 року розпорядження прем'єр-міністра № 6.200, яке встановлювало тимчасовий порядок адміністративного управління Підкарпаттям, та закону № VI від 1939 року «Про з'єднання Підкарпаторуської території з Угорською державою», у нижню палату угорського парламенту були запрошені від Підкарпаття: Юрій Бенце, Іван Бокшай, Андрій Бродій, Михайло Демко, Степан Фенцик, Юлій Фелдешій, Петро Гайович, Володимир Гомічко, Іван Шпак, Едмунд Жегора.

31 грудня 1939 року оприлюднений закон № XVIII від 1939 року «Про вибори депутатів Державних Зборів на возз'єднаних з Святою Угорською Коронаю територіях Верхньої Угорщини та на повернутих до Святої Угорської Корони територіях Підкарпаття», на підставі якого Підкарпаття отримує 11 місць (за числом районів у краї). Однак, незважаючи на це, 19 липня 1940 року прем'єр-міністр Пал Телекі в парламентському виступі розповів про те, що вибори, які повинні були відбутися на Підкарпатті до 30 червня, через воєнні дії переносяться на невизначений термін, а мандати кооптованих депутатів будуть продовжені. Після цього персональний склад підкарпатських депутатів змінювався лише один раз: у лютому 1942 року на три вакантні місця кооптують Бейлу Рішка, Іштвана Будаї та Петера Гапка (Кекеньеші).

Від Підкарпаття регент Міклош Горті 1 липня 1939 року довічними членами верхньої палати призначив греко-католицького прелата Олександра Ільницького, голову Центральної Руської Народної Ради Йосифа Камінського та єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії Олександра Стойку, з 1 січня 1943 року із «возз'єднаних Підкарпатських територій» у члени верхньої палати були запрошені Петро Дем'янович, Андрій Крічфалуші-Грабар та Іштван Ганьо.

Для угорського уряду справа управління Підкарпаттям стала проблематичною. Згідно з думкою військового керівництва, «позитивний настрій населення щодо ідеї угорської державності стає неспокійним». Важким тягарем вважались різноманітні контрольні комітети. Однією з найбільших трагедій Підкарпаття була доля євреїв. Частина з них у 1941 році депортували на окуповану німцями глибинну територію України, іншу ж у 1944 році – до Німеччини, на вірну загибель. Етнічна група, значна частина якої вважала себе угорцями, стала жертвою війни.

У період із квітня по жовтень 1944 року Підкарпаття знову стало театром бойових дій.

2. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗМІНИ

2.1. Окупація та анексія Карпатської України

Наприкінці 1930-х років Закарпаття (Підкарпатська Русь, Карпатська Україна) як адміністративно-політична одиниця вступило у фазу кризи. Насамперед відбувся двоетапний перехід від державно-правових засад демократії чехословацького зразка до угорського авторитарного типу політичного режиму (в листопаді 1938 і березні 1939 років), а згодом до класичного тоталітаризму в умовах СРСР (із жовтня 1944 року).

Для позначення трагічного фіналу Карпатської України підходять не всі наявні історико-правові терміни, котрими оперують учені (публіцистів до уваги не беремо) у таких випадках: агресія, анексія, інтервенція, окупація.

Окупацією у військовій справі та в міжнародному праві називають тимчасове зайняття збройними силами держави чужої території. Само по собі це не тягне зміну її юридичного статусу. Якраз термін і походить від латинського слова «occupatio» – захоплення. У першій половині ХХ століття режим військової окупації регулювався Гаазькою конвенцією 1907 року.

Протягом чотирьох місяців (15 березня – 7 липня 1939 року) Карпатська Україна перебувала в режимі військової окупації Королівством Угорщина. Окупованою територією управляла Військова адміністрація Підкарпаття (Kárpátaljai katonai közigazgatás).

Окупацію відрізняють від анексії (від латинського «adnectere» – приєднувати) – насильного акта приєднання державою чужої території в односторонньому порядку. За міжнародним правом, анексія – один із видів агресії. Найсвіжішим прикладом анексії у всесвітній історії на момент існування Карпатської України стали